

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Костенко Юрій Вікторович

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет» (м. Київ)
ORCID: 0009-0005-6349-0830
yukostenko@e-u.edu.ua

У статті досліджується вплив глобальних економічних тенденцій на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Основними чинникам визнані: глобалізація, технологічні інновації, інтеграційні процеси, кліматичні зміни та їхній взаємозв'язок із розвитком аграрного сектору. Методологічні дослідження показали, що фактори економічної глобалізації мають значний вплив на формування концептуального підходу щодо оцінки як самої сільськогосподарської галузі в цілому, так і окремих її структурних елементів. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств у глобальному середовищі залежить від здатності до інновацій, ефективного управління ресурсами та адаптації до швидкозмінних умов світової економіки. Також велика роль належить логістичним процесам та державним підходам щодо необхідності регулювання таких процесів.

Ключові слова: глобалізація, конкурентоспроможність, сільське господарство, інновації, кліматичні зміни, інтеграція, цифрові технології.

DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2025.1.2>

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність проблеми дослідження полягає в тому, що проблема продовольчої безпеки набуває все більшої ваги у світовому суспільстві, особливо це стосується тих країн, які не володіють природно-кліматичними ресурсами для здійснення плідної сільськогосподарської діяльності. Отже й глобальні економічні тенденції все сильніше впливають на рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всі наукові дослідження з даної проблематики можна розподілити на декілька значних блоків. До першого блоку доцільно віднести всі дослідження які пов'язані в проблематику глобалізації. Дана проблематика розглянута в наукових дослідженнях таких авторів як Борзенко О.О. [10], Дін Х., Цянь Ю., Тун Т. [2], Андерсон Т. [1], Газал К.Н., Касім Р.С., Сабах О.Х. [4].

Другим блоком виступають дослідження з проблематики конкурентоспроможності та методики її забезпечення. Сюди доцільно віднести роботи таких вчених як Строченко Н., Ковальова О. [11], Токар К. [12], Павлюк Т., Нода В. [6], Фуйор Е., Завацька Т., Максим І. [3], Портер М. [7].

Третій блок, це всі дослідження, що пов'язані з проблематику господарювання сільськогосподарської галузі. Це дослідження таких науковців як Благун І., Гриневич Л. [8], Бойдуник В.Р., Бойдуник Н.М. [9].

Аналіз публікацій свідчить про те, що протягом останніх 40 років економічна глобалізація набула свого розвитку не лише в розвинутих країнах, але й охопила країни Північної Африки, Латинської Америки та Карибського басейну й досягла величини інтеграції в розмірі від 40% до 70% в залежності від країни. Проте, якщо розглядати саме сільськогосподарську галузь, то

в даному аспекті найбільш економічно глобалізованою виступає Китай.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі сучасний стан економічної глобалізації обумовлює активізацію як безпосередньо міжнародної торгівлі, так і активного переміщення робочої сили та капіталів. Зрозуміло, що на сільськогосподарському ринку більш привабливими виступають ті регіони, де підприємства мають можливість мінімізувати витрати на виробництво, а збути продукцію відповідно до конкурентних ринкових цін. Проте наявність глобальних економічних тенденцій не лише в сільському господарстві спонукає країни, регіони або окремі економічні зони вживати заходів для захисту власного внутрішнього ринку від зовнішньої експансії. При цьому тут необхідно зазначити, що глобальні тенденції спонукають не лише економічні процеси, але й активно впливають на соціальний стан робочої сили, що порушує сталу сформовану соціальну систему окремих країн і регіонів.

Формування цілей статті. Мета дослідження – проаналізувати вплив глобальних економічних тенденцій на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Об'єкт дослідження – сільськогосподарські підприємства.

Предмет дослідження – конкурентоспроможність.

Результати дослідження. Сільське господарство є однією з ключових галузей економіки, особливо для країн з аграрним потенціалом, таких як Україна. У сучасному глобалізованому світі розвиток цієї галузі перебуває під значним впливом економічних тенденцій, які формуються на міжнародному рівні. Зокрема можна виділити наступні провідні фактори, що безпосередньо впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах економічної глобалізації (рис. 1).

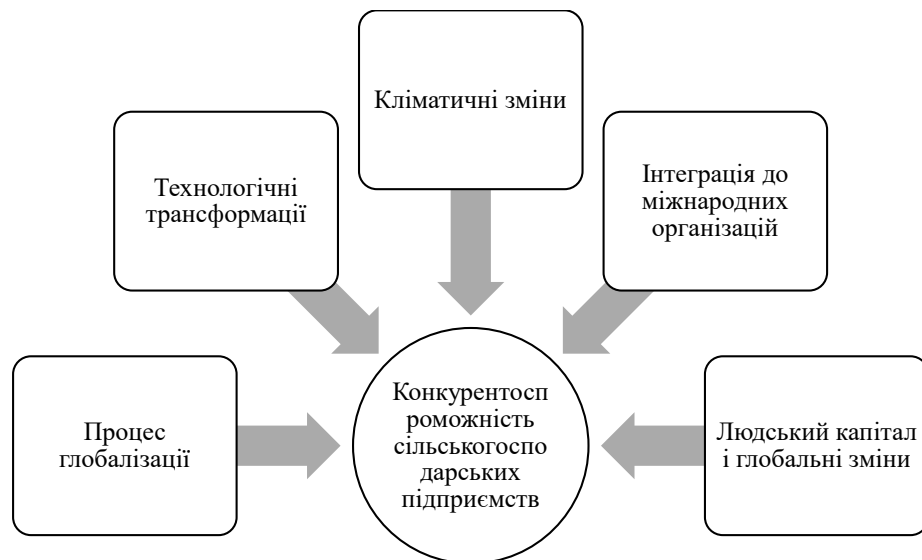

Рис. 1. Провідні фактори, що безпосередньо впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах економічної глобалізації

Джерело: адаптовано автором на основі [11]

Вплив глобалізації, кліматичних змін, інтеграційних процесів та цифрових трансформацій створює як нові можливості, так і виклики для сільськогосподарських підприємств.

Глобалізація значно впливає на конкуренцію між аграрними підприємствами. Відкриття ринків дає змогу експортувати продукцію до інших країн, але водночас зростає конкуренція з боку міжнародних компаній, які часто мають кращий доступ до фінансових ресурсів, сучасних технологій та маркетингових стратегій. Наприклад, Україна є одним із провідних експортерів зернових, але українським підприємствам доводиться конкурувати із США та країнами ЄС, які пропонують високу якість продукції завдяки інноваціям.

Окрім цього, глобалізація сприяє інтеграції аграрних підприємств у міжнародні ланцюги постачання. Це створює можливості для зростання, але також вимагає відповідності міжнародним стандартам якості та безпеки харчових продуктів, що потребує додаткових інвестицій.

Технологічні трансформації, як одна з найпомітніших глобальних тенденцій, проявляються шляхом цифровізації та автоматизації сільського господарства. Технології, такі як GPS, дрони, роботизовані системи та штучний інтелект, дозволяють підвищити ефективність виробництва. Наприклад, точне землеробство дає змогу зменшити витрати на добрива та воду, покращуючи врожайність.

Проте для багатьох українських сільськогосподарських підприємств впровадження таких технологій залишається недосяжним через брак фінансів. Додатково, конкуренція на глобальному рівні посилюється через швидке впровадження інновацій розвиненими країнами, що ставить менш розвинені економіки у менш вигідне становище.

Кліматичні зміни є ще одним важливим фактором, що впливає на конкурентоспроможність сільського господарства. Підвищення температури, зміна кількості

опадів, а також зростання частоти екстремальних погодних явищ вимагають адаптації технологій та підходів до виробництва.

Україна, розташована у зоні ризиків, змушена шукати шляхи для розвитку більш стійких до змін клімату сортів культур, а також удосконалювати іригаційні системи. Водночас глобальні ринки формують попит на продукцію, вироблену з урахуванням принципів сталого розвитку, що вимагає від підприємств додаткових зусиль для зниження екологічного сліду.

Інтеграційні процеси, зокрема співпраця з Європейським Союзом, відкривають для українських підприємств доступ до нових ринків. Угода про асоціацію між Україною та ЄС значно збільшила обсяги експорту аграрної продукції, але вона також змусила українські підприємства відповідати суворішим регуляторним нормам.

Для багатьох підприємств це означає необхідність оновлення виробничих потужностей, що може бути значним фінансовим викликом. У результаті лише ті гравці, які готові до інвестицій у модернізацію, залишаються конкурентоспроможними на міжнародній арені.

Не менш важливим фактором є якість *людського капіталу*. Світові тенденції вимагають нових компетенцій від працівників аграрної сфери, таких як управління сучасними технологіями, знання міжнародних стандартів та інноваційних методів ведення бізнесу.

У цьому контексті система освіти та підготовки кадрів у галузі сільського господарства має ключове значення. Українським підприємствам необхідно інвестувати у навчання співробітників, щоб залишатися конкурентоспроможними.

Таким чином, можна виділити декілька підходів щодо оцінки впливу економічної глобалізації на стан конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. На найвищому рівні, використовуючи основні теорії конкурентоспроможності М. Портера це виявлення впливу саме глобальних факторів [7]. На другому рівні це оцінка

впливу факторів в розрізі галузі на основі тієї ж методики запропонованої М. Портером відносно аналізу та оцінки 5 сил конкуренції. В сучасних умовах сам концептуальний підхід залишається незмінним, проте набір факторів, що можуть оцінюватися в кожній з окремих сил підлягає вдосконаленню та критичному огляду. Їх склад під впливом глобальних чинників наведено на рис. 2.

Проаналізувавши дані фактори можна зазначити, що глобальні чинники в більшому ступені впливають саме на створення бар'єрів входу в галузь, а наявна стала конкуренція дасть можливість лише розподілити зони впливу сільськогосподарських підприємств в залежності від характеру наявної конкуренції на існуючому ринку. Якщо ж будуть витримані бар'єрні фактори моделі, то зміниться сам характер конкуренції й тоді доцільно буде розглядати вже фактори макросередовища.

Для оцінки факторів макросередовища, які саме формують конкурентну стійкість сільськогосподарських підприємств, пропонується використовувати методологію PEST-аналізу. Проте в контексті економічної глобалізації та особливостей функціонування сільського господарства, доцільно обрати інший набір елементів, а саме застосувати вже наявні в моделі елементи: політичні, економічні, соціальні, технологічні й на додачу до них екологічні, що досить важливі для всіх факторів моделі 5 сил конкуренції формують якість сільськогосподарської продукції, її сприйняття споживачем та можливість виникнення заміників. Окремо можна зазначити й роль правових факторів якщо мова йде про глобалізацію, проте для підприємства це буде доцільним в залежності від місця підприємства, яке воно займає. Тобто PEST-аналіз можна застосовувати у варіанті PESTE(L).

Сучасні соціально-економічні умови формують нову аграрну парадигму, в основі якої лежить конкурентоспроможність сільськогосподарської галузі і, відповідно, суттєво коригує аграрну політику економічно розвинених країн світу, за наступними напрямками:

– сільське господарство визнано не проблемною, а конкурентоспроможною галуззю;

– диспаритет цін відповідає змінам у продуктивності, поведінці суміжних галузей і не має монополістичного зміст;

– цілі аграрної політики не повинні бути спрямовані на підтримання гідного рівня доходів фермерських господарств, але при підвищенні ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарське виробництво шляхом сприяння активізації ринкових регуляторів;

– інструменти аграрної політики мають бути гнучкими в аспектах здійснення господарських операцій, зокрема формування цінової політики виходячи з умов виробництва, окремо треба сформувати й програми підвищення мобільності трудових ресурсів в сільському господарстві;

– світовий ринок виступає ефективним механізмом, держави повинні продовжувати шляхом зменшення імпорتنих обмежень та скасування експортних субсидій.

Підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств визначається значною мірою шляхом забезпечення умов конкуренції, а саме прозорості функціонування товарних ринків, сприяння узгодженим діям внутрішніх суб'єктів господарювання, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародному товарообігу ринки, за умови, що усунення або обмін не допускаються.

Ринкова конкуренція характеризується економічною боротьбою між виробників, постачальників і споживачів товарів на найвигідніших умовах їх виробництво, продаж або споживання. Це водночас спосіб вибору оптимальне економічне рішення між ними. Економічна доцільність вибору в такому випадку підтверджується станом ринкової рівноваги між пропозицією і попит на конкретному ринку. В умовах розвинених ринкових відносин, конкуренція спонукає до пошуку нових, більш досконалих організаційних форм бізнесу, до розвитку та впровадження

Рис. 2. Фактори конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в концепції 5 сил М. Портера під впливом глобальних чинників

Джерело: адаптовано автором на основі [7]

досягнень науково-технічного прогресу. Коли ринок сільськогосподарської продукції розглядається комплексно, як ринок продавців і покупців і як структуроване явище за його окремими сегментами (підсистемами), які мають власну ринкову інфраструктуру, специфіку домінуючого типу сільськогосподарської продукції в такому сегменті. При цьому продовольчий ринок відрізняється характером взаємодії між продавцями і покупцями та специфікою важелів державного регулювання.

Основна причина специфічної взаємодії на споживчому ринку обумовлена особливостями логістичних процесів, які наявні в сільському господарстві, зокрема значну роль відіграють заготівельно-переробні сільськогосподарські підприємства, які значною мірою впливають на формування кінцевої ціни реалізації продукції. Отже, переробні підприємства мають сильну ринкову владу щодо диктування сільгоспвиробникам умов реалізації продукції. Ефективне конкурентне середовище в умовах ринкової економіки сприяє ефективному розподілу ресурсів, що відповідає інтересам споживачів.

Ринкові сили спонукають до зниження собівартості виробництва, запровадження інтенсивні технології, виробництво принципово нових видів продукції та удосконалення маркетингових стратегій. Проте неконтрольована дія ринку фактори можуть призвести до руйнівних наслідків.

Тому важливими завданнями є розробка механізмів регулювання системи аграрних ринків та підтримка вітчизняних виробників сільськогосподарських підпри-

ємств виробників продукції. У формуванні конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств вирішальну роль відіграє ефективність використання економічних ресурсів. Визначальними чинниками конкурентоспроможності на міжнародному ринку є забезпечення економічними ресурсами (засобами виробництва, технологіями, інвестиціями в людський капітал, управлінські навички), характеристики продукції, стратегії компанії та структура галузі, контроль над каналами збуту, інфраструктурою та доступністю зовнішні ефекти, правове середовище, торгова політика.

Висновки. Глобальні економічні тенденції створюють як нові можливості, так і виклики для сільськогосподарських підприємств. Ті, хто здатний адаптуватися до змін, впроваджувати інновації, відповідати екологічним та соціальним вимогам, можуть знайти своє місце на світовому ринку. Для українських аграрних компаній це означає необхідність балансувати між локальними особливостями та глобальними викликами, що дозволить підвищити їхню конкурентоспроможність.

Основний висновок статті полягає в тому, що конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств у глобальному середовищі залежить від здатності до інновацій, ефективного управління ресурсами та адаптації до швидкозмінних умов світової економіки. Крім того велика роль тут належить логістичним процесам та державним підходам щодо необхідності регулювання всіх процесів на всіх стадіях виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

Список використаної літератури:

1. Anderson T. Globalization and agricultural trade: The market access and food security dilemmas of developing countries. In: Ghosh B.N. (ed.): *Globalization and the Third World: A Study of Negative Consequences*. London, United Kingdom, Palgrave Macmillan 2006: 251–264.
2. Ding X., Qian Y., Tong T. Globalization, employment and agriculture: A review of the eleventh forum of the world association for political economy. *World Review of Political Economy* 2016, 7: 541–555.
3. Fuior E., Zavatki T., Maxim I. Competitiveness of the enterprise: the essence and methods of evaluation. The yearbook of the "GH. ZANE" institute of economic researches. *Gheorghe Zane Institute for Economic and Social Research*. 2019. Vol. 28(1), pages 33–50. URL: <https://www.proquest.com/openview/82f795c92d25f4dadbe64d62d5fff516/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2032623>
4. Ghazal K.N., Qasim R.S., Sabah O.H. Impact of globalization on agricultural foreign trade of selected developing countries (1995–2017). *Iraqi Journal of Agricultural Sciences*, 2021, 52: 1254–1266.
5. Mykhailov A.M., Mykhailova L., Kharchenko T., Mohylna L., Shestakova A. Investment instruments for managing innovative transformations of the agricultural sector to ensure sustainable development in the context of globalization. *Estudios de Economia Aplicada*, 2021, 39: 1–14.
6. Pavliuk T., Noda V. Analysis of competitiveness and competitive advantages in today's market conditions. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*. 2020. № 2(12), pp. 91–104. URL: <https://management-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/194>
7. Porter M. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors* by Michael E. Porter. Київ : Наш формат, 2020. 423 с.
8. Благун І., Гриневиц Л. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації земельних відносин в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47.
9. Бойдуник В. Р., Бойдуник Н. М. Конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства: методологія аналізу дефініції. *Актуальні проблеми розвитку регіональної економіки*. 2020. Том 2 № 16. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/4594>
10. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О.О. Борзенко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2022. 264 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Globalizaciyniproceny-u-svitoviy-economici.pdf>
11. Строченко Н., Ковальова О. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: сутність та напрямки зміцнення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. № 19. С. 114–121.
12. Токар К. Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств вінницького регіону в умовах сталого розвитку. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 75–80.

References:

1. Anderson T. (2006) Globalization and agricultural trade: The market access and food security dilemmas of developing countries. In: Ghosh B.N. (ed.): *Globalization and the Third World: A Study of Negative Consequences*. London, United Kingdom, Palgrave Macmillan: 251–264.
2. Ding X., Qian Y., Tong T. (2016) Globalization, employment and agriculture: A review of the eleventh forum of the world association for political economy. *World Review of Political Economy*, 7: 541–555.
3. Fuior E., Zavatki T., Maxim I. (2019) Competitiveness of the enterprise: the essence and methods of evaluation. The yearbook of the “GH. ZANE” institute of economic researches. *Gheorghe Zane Institute for Economic and Social Research*. Vol. 28(1), pages 33–50. Available at: <https://www.proquest.com/openview/82f795c92d25f4dadbe64d62d5fff516/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2032623>.
4. Ghazal K. N., Qasim R. S., Sabah O. H. (2021): Impact of globalization on agricultural foreign trade of selected developing countries (1995–2017). *Iraqi Journal of Agricultural Sciences*, 52: 1254–1266.
5. Mykhailov A. M., Mykhailova L., Kharchenko T., Mohylina L., Shestakova A. (2021): Investment instruments for managing innovative transformations of the agricultural sector to ensure sustainable development in the context of globalization. *Estudios de Economía Aplicada*, 39: 1–14.
6. Pavliuk T., Noda V. (2020) Analysis of competitiveness and competitive advantages in today's market conditions. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*. № 2(12), pp. 91–104. Available at: <https://management-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/194>
7. Porter M. (2020) *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors* by Michael E. Porter. Kyiv: Nash format. 423 p.
8. Blahun, I., Hrynevych, L. (2023). Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpryyemstv v umovakh transformatsiyi zemelnykh vidnosyn v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*, (47).
9. Boydunyk V. R., Boydunyk N. M. (2020) Konkurentospromozhnist silskohospodarskoho pidpryyemstva: metodolohiya analizu definitivniyi. *Aktualni problemy rozvytku rehionalnoyi ekonomiky*. Tom. 2 № 16. Available at: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/4594>
10. Hlobalizatsiyni protsesy u svitoviy ekonomitsi: vyklyky ta mozhlyvosti dlya Ukrainy : kolektyvna monohrafiya / za zah. red. d.e.n., prof. O.O. Borzenko ; NAN Ukrainy, DU “In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy”. Kyiv, 2022. 264 c. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Globalizatsiyniproceny-u-svitoviy-economici.pdf>
11. Strochenko N., Kovalova O. (2024) Konkurentospromozhnist ahrarynykh pidpryyemstv: sutnist ta napryamky zmitsnennya. *Tavriyskyy naukovyy visnyk. Seriya: Ekonomika*, (19), 114–121.
12. Tokar K. (2024) Otsinka konkurentospromozhnosti ahrarynykh pidpryyemstv vinnytskoho rehionu v umovakh staloho rozvytku. *Ekonomichnyy prostir*, (189), 75–80.

Yurii Kostenko, Postgraduate Student of the Department of Economics, Finance and Accounting, Private Higher Educational Institution “European University” (Kyiv)

IMPACT OF GLOBAL ECONOMIC TRENDS ON THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article examines the impact of global economic trends on the competitiveness of agricultural enterprises. Particular attention is paid to such key factors as globalization, technological innovation, integration processes, climate change and their relationship with the development of the agricultural sector. It reveals both the positive aspects of integration into international markets, in particular access to new sales channels, and the challenges associated with increased competition and the need to comply with international standards. The author emphasizes the growing importance of digital technologies in increasing the productivity of agricultural enterprises, including the use of drones, precision agriculture and artificial intelligence. At the same time, the limitations for their implementation, caused by financial barriers and insufficient training of personnel, are indicated. The article also analyzes the impact of climate change on the agricultural sector, in particular the need to adapt to new conditions, which includes the development of resistant crop varieties and the improvement of irrigation systems. Separately, the role of integration agreements, such as Ukraine's cooperation with the EU, which stimulates the development of the industry, is considered. Its positive impact on expanding Ukraine's export opportunities is highlighted, but the difficulties associated with fulfilling the strict regulatory requirements of the European market are also emphasized. However, methodological studies have made it possible to determine that the factors of economic globalization have a fairly significant impact on the formation of a conceptual approach to assessing both the agricultural industry as a whole and its individual structural elements. The identified provisions made it possible to propose the application of PESTE(L) analysis at the industry level to assess the impact. The main conclusion of the article is that the competitiveness of agricultural enterprises in the global environment depends on the ability to innovate, effectively manage resources and adapt to the rapidly changing conditions of the world economy. In addition, a large role here belongs to logistics processes and state approaches to the need to regulate all processes at all stages of production and sale of agricultural products.

Keywords: globalization, competitiveness, agriculture, innovation, climate change, integration, digital technologies.

Дата надходження до редакції: 06.01.2025 р.